

Fra Grundtvig-litteraturen

Myter og mundtlighed

Af Vilhelm Nielsen

Jens Peter Ægidius: Bragesnak. Nordiske myter og mytefortælling i dansk tradition (indtil 1910). Odense universitetsforlag 1985. 255 s.

Mag.art J. P. Ægidius' nye bog om nordiske myter og mytefortælling er delt i tre hovedafsnit: 1. Myterne før Grundtvig. 2. Grundtvig og myterne. 3. Grundtvigs disciple, mytefortællerne og -fortolkerne. Det sidste omfatter næsten halvdelen af bogen, (s. 114-223).

Allerede i 1978 udsendte Ægidius en lille bog på knap 100 (off-set trykte) sider, udgivet af »Fri Nordisk Folkehøjskole«, om »Mytologi og Folkehøjskole«. Det var »hoveddelen af et konferensspeciale indbragt for Odense Universitet 1976« (s. 4). Deri behandles Grundtvig og hans forhold til nordisk mytologi i en indledning på en halv snes sider, væsentligt på grundlag af Nordens Mythologi 1832 (NM 1832). Resten af bogen eller hæftet handler om folkehøjskolernes benyttelse af myterne lige fra Rødding Højskoles oprettelse i 1844 og frem til 1978. Det er tydeligt, at det har forbavset og inspireret den filologiske magisterstuderende at støde på en endnu levende mytefortællende og mytetolkende tradition i 1970ernes folkehøjskole, båret af Aage Møllers disciple, og han har efter bedste evne søgt at orientere sig i dens omfang og historie.

Tre års kandidatstipendium ved Odense universitet, Laboratorium for folkesproglig Middelalderlitteratur, har nu ført til en langt grundigere fremstilling, som ikke blot medtager en redegørelse for Grundtvigs forhold til nordisk mytologi fra først til sidst, men også for kilderne og den forudgående behandling af dem. Derimod standser redegørelsen for folkehøjskolernes benyttelse af dem i 1910, hvilket der kan være flere gode grunde til. Men det betyder bl.a., at Aage Møllers og hans disciples forsøg på en genoptagelse af mytefortællingen som det afgørende i folkehøjskolens undervisning ikke kommer med. Så meget mere plads bliver der til de ældre mytefortællere og -tolkere, som dog langt fra alle er taget med, og hvoriblandt en enkelt nytilkommen, som mere er historie- end mytefortæller, har fået en fremtrædende plads.

Når bogen har fået titelen »Bragesnak«, kan der gives i hvert fald to begrundelser for det. For det første behandles Grundtvigs 25 foredrag i 1843-44, som

blev udgivet under titelen »Brage-Snak«, forholdsvis udførligt (s. 74-82, 104-6), og for det andet kan denne titel – navnlig hvis man fastholder Grundtvigs tankestreg i den og understreger den sidste del i den: *Snak* – siges at være et udtryk for den glidning i bogens hovedtema og i forfatterens hovedinteresse fra mytologien i sig selv og til den mundtlige fortælling eller fremførelse af den, som bliver særlig tydelig og påfaldende, når man sammenligner med det lille hæfte fra 1978, og som efter min mening har udmærket saglig hjemmel i stoffet. Men nægtes kan det jo ikke, at ordet »Bragesnak« er blevet misforstået og misbrugt som en nedsættende betegnelse for ord uden indhold og virkelighedsbaggrund. At Brage var poesiens og digtekunstens sindbillede blandt aserne synes totalt glemt eller aldrig forstået i dansk offentlighed. Sidst hørte vi Schlüter bruge udtrykket om nogle stærke udtalelser af Hardy Hansen i anledning af overenskomstindgrebet i april 1985.

At myter er mundtlige, og at det er noget væsentligt ved dem, at de er det, fremgår med al ønskelig tydelighed af NM 1832, særlig af fortalen og indledningens anden del, men iøvrigt mange andre steder. Som påvist af Thaning er det noget, som først rigtig går op for Grundtvig under forarbejdet til indledningen, og synspunktet når ikke at slå helt igennem i indledningens første del. I det hele taget er opdagelsen af det mundtliges fortrin og forrang frem for alt skriftligt og bogligt en af de langsomme opdagelser hos Grundtvig, i hvert fald en af dem, som kræver længst tid til at slå rigtigt igennem. Men at man ikke kan skrive om Grundtvig og myterne uden at fremhæve mundtligheden, er uden videre indlysende. Spørgsmålet er, om det ikke burde være gjort til hovedsynspunktet eller hovedtemaet i bogen. Det er godt på vej til at blive det.

Lige så klart er det, at det ingen rolle spiller i NM 1808, hvor hovedformålet er at skrive en bog »for dannede Mænd, der ei selv ere Mytologer«. Grundtvig følte sig m.a.o. dengang selv som »mytolog«, ikke som mytefortæller eller »mytesmed«. I 1832 håner han nærmest mytologerne, både de gamle græske og hans egen tids tyske og nordiske. Endvidere skrev han i 1808 for »dannede Mænd«, d. v. s. for datidens ret snævre læseverden eller kulturelite. At han ikke skriver for kvinder, skal jeg ikke opholde mig ved her. I århundredets første årtier var hans mål at erobre en passende plads på det danske parnas eller i den dannede elite, og det lykkedes. I 1832 er problemstillingen en helt anden.

Men Ægidius har altså følt det nødvendigt at redegøre ikke blot for Grundtvigs forhold til nordisk mytologi i disse årtier, men også for kilderne og det begyndende arbejde med dem i 18. århundrede. Det er et spørgsmål, om bogen ikke havde vundet ved at give afkald på disse redegørelser eller i hvert fald at indskrænke dem væsentligt. Så vidt jeg kan se, bringer de ikke meget nyt.

Det samme gælder i nogen grad afsnittet om NM 1832, som naturligvis bygger på Thanings store arbejde, der ganske vist er koncentreret om et særligt – teologisk – problem, men i høj grad har blik for opdagelsen af mundtligheden som et vigtigt led i hans »omvendelse til nutiden«.

Glidningen i retning af mundtlighed hos Ægidius viser sig også i hans udførlige behandling af Grundtvigs brev til Ingemann af 12. jan. 1837 og af den kendte »Efterskrift« til »Skolen for Livet«, 1838, som både Albeck, Høirup og Thaning har henvist til og behandlet, som de klareste udtryk for den modne Grundtvigs opfattelse af det mundtliges fortrin og forrang. De fortjener stadig at fremhæves.

I »Brage-Snak« hæfter Ægidius sig særlig ved en række »mytiske billeder af 'det levende ord – det døde bogstav': Persefone, Zagreus (vinen), Hermes, Thor (Mjølner), Bifrost, Odysseus' bu, Sleipner og Brysing. Kastor og Pollux symboliserer det venlige forhold mellem mund og pen, dog på betingelse af, at det aldrig glemmes, hvor ordet har hjemme, og hvor det kun er skygge og skin. Men det ejendommelige er, at de fleste er taget fra den græske mytologi, ikke fra den nordiske. Nu var emnet for »Brage-Snak« både græske og nordiske myter, og denne gang var det udtrykkeligt både for damer og herrer. Man har gjort meget ud af, at Grundtvig i sin form i høj grad søgte at tilpasse sig »Damerne«. Gjorde han det også i indholdet? Anså han de græske myter for mere tilgængelige for det kvindelige publikum? I hvert fald sidestilles græsk og nordisk mytologi, og det må vel få konsekvenser for vurderingen af striden i 1880'erne om de nordiske myters nordiske ægthed.

Den nævnte glidning viser sig ikke mindst i, at som den første af »Grundtvigs disciple, mytefortællere og -fortolkerne« omtales *Ludvig Chr. Müller* i et afsnit på over 20 sider. Ikke at man ikke forstår Ægidius' begejstring for denne begavede og altfor tidligt afdøde discipel af Grundtvig, men i virkeligheden er han vist ikke »mytolog«, hverken mytefortæller eller mytefortolker i særlig grad. Men fortæller er han, først og fremmest historiefortæller, både af Danmarks- og bibelhistorie, og dertil sagn- og sagafortæller. Men de nordiske myter synes hos ham kun at være en indledning til sagnene, ikke at have egentlig selvstændig værdi og interesse – hvad Ægidius da også erkender. Som historiefortæller optræder han på Borch's Collegium 1834-35, fire år før Grundtvig, og ovenikøbet både for damer og herrer. Og han fortsætter som præst og seminarieforstander, skriver en bibelhistorie, der – i bearbejdet form – har været anvendt i seminariernes forberedelsesklasser helt op til 1960'erne, og en Danmarkshistorie på grundlag af foredragene. Men først og fremmest virkede han mundtligt, både i kirken og på seminariet i Snedsted og Ranum. Derom findes der talrige vidnesbyrd fra hans elever, bl.a. Morten Eskesen og Christen Berg, den store Venstrefører. Både islandsk og hebraisk beherskede han mundtligt, Holbergs komedier kunne han udenad. Også i sang udfoldede han sig mundtligt og fik sine elever med. Var »Skolen i Soer« blevet virkelighed, og havde han levet, havde han nok været selvskræven til en lærer- eller lederplads der. Han fortjener åbenbart at blive trukket frem, men ikke så meget for de nordiske myters skyld, mere for sin mundtlighed, en mundtlighed med høj akademisk baggrund og standard og samtidig af en selvfølgerlig folkelig karakter. Højskolerne – Rødding og Ryslinge – havde han kun sporadisk forbindelse med. Allerede 1851 døde han, 45 år gammel, som præst i Starup ved Kolding.

Den eneste virkelige anmeldelse af NM 1832 er skrevet af den næste discipel, som omtales, professor *Chr. Flor*. Den blev trykt i »Brage og Idun« i 1839, og med fuld ret får Flor en fremtrædende plads i folkehøjskolens mytologiske tradition, selvom han kun i halvandet år virkede i praksis som forstander og lærer i Rødding. Ægidius kalder ham – med Roar Skovmand – ligefrem grundlæggeren af »den mytologiske højskole«, og det er ikke forkert, selvom det er tvivlsomt, om myterne i hans tid var på timeplanen som egentligt undervisningsfag. Ved de offentlige foredrag havde de i hvert fald en fremtrædende plads. Men egentlig var Flor vist mere det mundtlige modersmåls mand. Som

professor i Kiel havde han udgivet en Dansk Læsebog, (senere: Haandbog i Dansk Litteratur), og den mundtlige danskundervisning synes at have været hans stærkeste side som lærer på højskolen. Den omfattede også tale- og samtaleøvelser, samt oplæsning eller højtælæsning med sigte på at forstå og give udtryk for indholdet. Han konstaterede nemlig, at de fleste elever kun havde lært at læse rent mekanisk og havde en overdreven respekt for det trykte ord. Virksomheden i Rødding er kun en kort episode i en omfattende indsats for den danske vækkelse i Sønderjylland, som i høj grad beroede på »mine Fødders og Munds rette Brug«, som han siger. Han forstod at »haandtere Mennesker«, at sætte igang og vejlede, ikke så meget ved foredrag for store forsamlinger som ved samtaler og forhandlinger, ved personlige besøg og forbindelser overalt i landsdelen. Det er et spørgsmål, om ikke også han egentlig mere er mundtlighedens end mytologiens mand, selvom han har udgivet en afhandling om Ygdrasilmyten, fortalt myter for studenterne i Kiel, holdt offentlige foredrag om dem i Rødding, så N. J. Termansen bl.a. aldrig glemte det, og som nævnt anmeldt NM 1832 i en stor afhandling med fuld – og selvstændig – tilslutning til de vigtigste af Grundtvigs synspunkter.

Mellem Flor og den store viderefører og befæster af folkehøjskolens mytologiske tradition, Ludvig Schrøder, forstander i Rødding fra 1862 og i Askov fra 1865, nævnes kort en række »spredte forsøg«: Det drejer sig om præsterne Gunni Busck og Peter Rørdam, Flors efterfølger som forstander i Rødding Fr. Helveg, samt de to Røddinglærere Gotfred Rode og J. L. Knudsen.

Dette udvalg kan i høj grad kritiseres, når det drejer sig om den mytefortællende tradition i det hele taget. Drejer det sig derimod om den mytefortællende tradition i Rødding, er de tre sidste helt på deres plads. Og der er ingen tvivl om, at præsterne Gunni Busck og Peter Rørdam på et meget tidligt tidspunkt – før nogen folkehøjskole var kommet i gang – fortalte myter for deres sognefolk og andre, dog næppe som en hovedsag eller det afgørende, men som led i en historisk eller sagnhistorisk fortælling. Men der er unægtelig andre, der tager fat, inden Ludvig Schrøder træder til i 1862, først og fremmest Kold, på hvis skoler Oehlenschlägers »Nordens Guder« synes at have været fast inventar, og der er navnlig en hel række af Schrøders samtidige, der efter 1864 fortæller myter, og som kunne fortjene mere omtale end den meget sporadiske, de får her. Ikke blot på de kendte og store skoler: Testrup og Vallekilde blev der fortalt myter, men på en række mindre og mindre kendte skoler. Denne mytefortællings omfang, indhold og historie fortjente at blive undersøgt nøjere, selvom kildematerialet er spredt og vanskeligt at få fat på – hvis det overhovedet findes.

Resten af bogen handler om *Ludvig Schrøder* – og på en måde med rette. Han er ubestridt den mytologiske højskoles – og den samlede folkehøjskoles – førstemand til sin død i 1908, eller i det mindste til midt i 1880'erne, hvor Sophus Bugges og andres videnskabelige kritik af de nordiske myter for alvor satte ind og tilsyneladende rystede Schrøder og betog ham noget af lysten og modet til fortsat at gøre myterne til hovedsagen i højskolens undervisning.

Vi står her ved et omstridt punkt i folkehøjskolens historie. Der er ingen tvivl om, at Schrøder i 1880'erne begyndte at holde foredrag om »Danmarks Hjælpekilder og Næringsveje«, afvekslende med de mytologiske og verdenshistoriske foredrag. Der er heller ingen tvivl om, at han blev landstingsmand i 1886 (til

1890), eller om at disse år på mange måder var kritiske for Askov højskole på grund af en ændret holdning hos eleverne og hos nogle af lærerne. Men at han simpelthen skulle have opgivet mytefortællingen til fordel for mere tidssvarende emner, er nok en »myte« uden reel sandhedsværdi. Men at han mistede noget af gejsten, kraften og sikkerheden i denne sin yndlingsvirksomhed er nok hævet over tvivl, og det er i og for sig ikke så underligt, at han efter tyve års uafbrudt arbejde, stillet overfor en ny type elever og i et ændret åndeligt klima, som halvgammel måtte justere kursen. man kan nu engang ikke holde højskole, hvis ikke man kan tiltrække elever og i nogen grad tilfredsstille dem.

Når den videnskabelige kritik gjorde så stærkt indtryk på ham, var det måske fordi han – ikke mindst efter 1864 – havde overbetonet myternes nationale karakter, deres nordiskhed, deres historiske ægthed som sådanne. Imidlertid lader en påstand sig forsvare, om at Grundtvig allerede i 1832 på en måde havde foruddiskonteret kritikken. Man kan ligeledes spørge, om Grundtvig ikke i »Mands-Minde« foredragene 1838 på sin vis foretager et lignende skridt som Schrøder i 1880'erne: Han talte hverken om myter eller sagn, men om den nyeste verdenshistorie, om samfundsspørgsmål og politik. Vel anvendte han myterne frit som »Sindbilled-Sprog«, men de var i sig selv hverken emne eller hovedsag. Også Grundtvig tog hensyn til tidsånden, til det åndelige klima, som han fornemmede var under ændring, og som ikke tidligere havde budt ham mulighed for overhovedet at komme til orde offentligt, bortset fra på prædikestolen – og knap nok det.

Hvem siger, at de nordiske myter skal være emne eller hovedemne? Ja, det siger, eller sagde, altså Aage Møller og hans disciple i dette århundrede. Men egentlig ikke Grundtvig. I »Brage-Snak« 1843-44 anvendte han dem endnu mere frit og tilmed på lige fod med de græske myter. I 1808 lå sagen anderledes. Da drejede det sig om at finde eller redde sig selv. Man kan vanskeligt frigøre sig fra en forenemmelse af, at for megen beskæftigelse med den unge Grundtvig kan blive en belastning og føre på vildspor!

Også Ludvig Schrøder var som mytolog først og fremmest mundtlig. Ganske vist har han været en meget virksom bidrager og redaktør af tidsskrifter – også om myterne. Han har skrevet en række bøger, men ingen mytologi. Hans mytefortælling på højskolen foreligger ikke i skriftlig form og er derfor vanskelig eller umulig at få greb om og vurdere. Det må for så vidt tjene til hans ros. Hans myteforedrag var åbenbart ikke de samme fra år til år, men de var velforbredte og nybearbejdede hver gang, hvilket er en nødvendig forudsætning for, at de på en gang kan være »levende« og sagligt forsvarlige, ikke forelæsninger, men »ordentlige Fortællinger«, som Grundtvig siger i 1838. Ægidius afstår fra at gennemgå Schrøders omfattende notater til foredragene, da det ville sprænge bogens rammer. Det forstår man så vel, men det må alligevel beklages.

Konsekvensen af mytekritikken synes i det nye århundrede at blive, at folke-mindeforskningen trænger frem – også i højskolesammenhæng – på myternes bekostning. Også her må man undre sig. Grundtvig trækker ikke noget skel mellem myterne på den ene side og sagn, viser, æventyr, ordsprog og mundheld på den anden. Folkeminder forstået som alt, hvad folket har opbevaret i mundtlig form, skal trækkes frem og komme til ære og værdighed – også i højskoleundervisningen på linie med myterne. Ganske vist: det, der i dag hedder »materiel

folkekultur«, havde han nok ingen sans for, men alt, hvad der er sprogligt overleveret og levende, ville han have genoplivet – i munden! Myter contra folkeminder er vist et falsk alternativ, men sådan føltes det åbenbart ikke i første fjerdedel af dette århundrede.

Under alle omstændigheder skylder Ægidius os en fortsættelse af sin bog, hvad han også vedgår i et »Efterord«. Det skal blive spændende at se, hvorledes han på baggrund af det store arbejde, som her er lagt frem, vil vurdere Aage Møllers og hans efterfølgeres forsøg på at genoplive den mytefortællende tradition. Måske kan man endog forvente en vis vejledning for tendenserne i den allernyeste tid til en bredere genoptagelse af dette for den gamle højskole så karakteristiske stofområde.